

A realistic oil painting of Bertolt Brecht, showing him from the chest up. He has short, dark hair, a mustache, and is wearing a dark suit jacket over a light-colored shirt and a dark tie. The background is a muted blue-grey color. Two thin white horizontal lines are positioned above and below the text.

*Я таксама думаў,
што будзе даволі
Слоў самых простых.*

*Калі я скажу ўсё, як ёсць,
У кожнага мусіць
парвацца сэрца.*

Бертальт Брэхт

Выбраныя вершы

n

паэты планеты

Бертальт Брэхт

Выбраныя вершы

*Пераклад з нямецкай
Лявона Баршчэўскага*

Мінск
Выдавец Зміцер Колас
2023

УДК 821.112.2-1
ББК 84(4Гем)-5
Б87

Серыя заснаваная ў 2016 годзе.

Рэдкалегія серыі:
Л. Баршчэўскі, Зм. Колас, І. Крэбс,
Г. Ліхтаровіч, А. Хадановіч, Г. Янкута

Пераклад выкананы паводле выданняў:

Brecht, B. *Gesammelte Werke in 20 Bänden*. Bde 8–10. Frankfurt a. M.:
Suhrkamp Verlag, 1976.
Brecht, B. *Gedichte über die Liebe*. Hrsg. v. W. Hecht. Aufbau-Verlag
Berlin und Weimar, 1986.

На вокладцы:

Рудольф Шліхтэр.
Партрэт Бертальта Брэхта (1921).

ISBN 978-985-23-0211-1

©Баршчэўскі Л. П., пераклад на беларускую мову, 2023.
©Дызайн серыі. Русецкі М. І., 2016.
©Афармленне. Выдавец Зміцер Колас, 2023.

ВЕРШЫ РОЗНЫХ ГАДОЎ

Легенда пра мёртвага салдата

(Legende vom toten Soldaten)

1

Калі чацвёртай ваеннай вясной
Мір нешта настаць не мог,
Нямецкі салдат зрабіў вывад свой
І смерцю геройскай лёг.

2

Вайна ж не канчалася. Кайзер тут
Сур'ёзна пачаў шкадаваць,
Што вось – салдату прыйшоў капут,
А трэба ж далей ваяваць.

3

Калі ўжо лета ўзялося як след
І спаў салдат між тла,
Уночы неяк вайсковая мед-
камісія прыйшла.

4

Гурмою вайсковыя дактары
К магіле падышлі.
Салдата выкапалі яны
Асвенчаным шуфлем з зямлі.

5

Учынены зноў салдату таму
(Ці рэшткам яго) медагляд!
І пішуць «да службы прыдатны» яму
І што дэзерцір быў салдат...

6

Яны забралі салдата з сабой,
А ўночы так слаўна было:
Хто быў без каскі, той бачыць мог
Зор бацькаўшчыны святло.

7

У цела струхлелае ўлілі
Пякучага шнапсу карцом...
З ім пад руку дзве сястры ішлі,
Жанчына – амаль што гальцом.

8

Паколькі ж смярдзеў гніллём салдат,
Пусцілі папа́ перад ім:
Кадзілам ён водзіць уперад і ўзад –
Смуроду не ўнюхаць праз дым...

9

Аркестр выбівае «бум-тарарах!» –
Бравурны марш, і салдат
Выкідвае ногі спрытна так
І сраку трымае ў лад.

10

І два санітары тупаюць тут,
Трымаючы моцна яго –
Каб ён не пляснуўся у бруд.
То быў бы скандал, о-го-го!

11

Тры фарбы імперыі на саян
Нанесеныя былі,
Каб людзі (крый божа!) ўбачыць гнілля
З-пад фарбаў тых не змаглі.

12

Там бургер – крухмальны перад і фрак –
Таксама маршыраваў:
Ён добра свой абавязак, як
Сапраўдны немец, знаў.

13

Хоць ледзьве трымаўся салдат на нагах,
Ды гэты паход яго пёр
Па цёмнай шашы пад «бум-тарарах»,
Нібы сняжынку віхор.

14

Сабакі й каты ў захапленні крычаць,
Натхнёна пішчаць пацукі:
Ніхто французам не хоча стаць,
Бо гэта ж сорам такі!

15

Выходзілі ў вёсках жанчыны да іх
Амаль з кожнага двара,
Схіляліся дрэвы, месяц свяціў,
І ўсё раўло: «Ур-ра!»

16

Зноў марш развігальны, «бум-тарарах»,
Сабакі, папы, жанкі...

А недзе ў сярэдзіне – мёртвы салдат,
Бы п'яны гібон які.

17

Калі салдата па вёсках вялі,
Ён ледзь віднеўся ў радах,
Бо ўсе навокал «ура!» раўлі
Пад гучны «бум-тарарах!».

18

Наўкол, атачыўшы салдата таго,
Спявалі, скакалі яны –
Салдата відаць яшчэ зверху было,
Ды там – толькі зоркі адны...

19

Не вечна ім ззяць. Вось праходзіць час,
Фарбуецца неба зарой,
І зноўку завучаным маршам салдат
Ідзе паміраць як герой.

1918

Да горкай слодычы

(An Bittersweet)

Так у паўсне пры бледным досвітку,
Пры тваім целе ўночы я раз-пораз сню:
Абрысы прывіднай шашы пад вечаровым
Халодна-бледным небам. Бляклыя вятры.
Вароны пра яду крычаць. І дождж – уночы.
З вятрамі, з хмарамі тваё аблічча
Салодка-горкае ўсё блякне год ад году.
Я пад халодным ветрам з лёгкім жахам
Тваё зноў цела адчуваю, так вось, у паўсне,
На досвітку, а ў мозгу яшчэ трохі горычы.

1919

Пра людзей Картэса¹

(Von des Cortez Leuten)

На сёмы дзень быў невялікі вецер,
Паляны паяснелі, сонца выйшла...
І захацелася ім адпачыць. З павозак
Яны з гарэлкай бочкі паскідалі,
Быкоў адпрэгли, надвячоркам іх забілі.
Калі ж усім халаднавата стала,
Галля насеклі ў хмызняку балотным
І на палянцы вогнішча расклалі.
Глыталі потым смажанае мяса,
Гарэлкай запівалі і спявалі песні,
А ноч зялёная і свежая была.
Напіўшыся й напеўшыся да хрыпак,
Яны за поўнач каля вогнішча паснулі,
Зірнуўшы абыякава на зоркі.
Салодка спалі. Толькі ўранку хтосьці
Нібыта чуў бычынае рыканне...
Каля дванаццаці прачнуліся яны,
Зблажэлыя, з няўцямнымі вачыма.

---

¹ Маецца на ўвазе Эрнан Картэс (1485–1547), іспанскі канкістадор, заваёўнік імперыі ацтэкаў.

Падняўшыся, яны здзіўлена бачаць,
Што ў іх па-над галовамі спляценне
Галін магутных, нібы рукі, тоўстых,
Пакрытых дробнай і густой лістотай
І кветкамі з саладкаватым пахам.
І цяжка дыхаць ім пад тым скляпеннем,
І робіцца шчыльнейшае яно...
Тут капітан зароў: «Хапай сякеры!»
Ды іх няма: яны ўсе засталіся
На тым баку – там, дзе равуць быкі.
І людзі з бруднай лаянкай на вуснах
Да зарасніку кідаюцца ў жаху,
А зараснік шчыльней іх абступае.
І рвуць яны аслаблымі рукамі
Яго, а ён дрыжыць, нібыта
Слабенькі ветрык на яго падзьмуў...
Пасля гадзін нечалавечай працы
Яны маўкліва туляцца ілбамі
Спацельмі – да моцных тых галін,
Што ўсё растуць і памнажаюць распач
Між імі. І ўжо надвячоркам познім,
Які дазвання цёмны – бо лістота
Цяпер святла зусім не прапускае, –
У жаху людзі, нібы малпы ў клетцы,
Сядзяць з пустымі жыватамі і маўчаць.

...Уночы зараснік згусцеў, ды месяц
Яшчэ дапамагаў ім бачыць нешта,
І толькі раніцай праз той гушчар
Яны ўжо згледзець не маглі нічога
Навокал – да сваёй апошняй хвілі...
Удзень у лесе быццам спеў пачуўся
Прыглушаны, нібы перагуканне,
Ды потым сціхла ўсё. Больш не раўлі быкі.
Ізноў рыканне чулася нібыта
На золку, толькі недзе ўжо далёка...
Пасля прыйшлі гадзіны цішыні,
І, не спяшаючыся, лес пры ясным сонцы
Праз колькі тыдняў праглынуў лугі.

1919

Пра дружалюбнасць свету
(Von der Freundlichkeit der Welt)

1

На зямлю, дзе вецер, халады,
Галяком вы ўсе прыйшлі тады.
Вам было не выжыць без цяпла,
І жанчына вам пялюх дала.

2

Вас тут не чакаў зусім ніхто:
Не прыехала па вас ландо.
Хто вы, свет не ведаў у той час,
Калі нехта ўзяў на рукі вас.

3

Дый не вінаваты свет зусім –
Можаце і развітацца з ім.
Можа, хто да вас няўважны быў,
Але хтось над вамі й слёзы ліў.

4

І з зямлі, дзе вецер, халады,
Ў ступах пойдзеце вы назаўжды.
Даспадобы кожнаму зямля –
Калі жменьку ў дол шпурнуць пасля.

1920

Згадкі пра Марыю А.

(Erinnerung an die Marie A.)

1

Прыгожым днём у верасні блакітным
Прыцішана, між слівін маладых,
Трымаў я ціхае сваё каханне,
Як мару, у абдымках у сваіх.
Над намі воблака ў нябёсах сініх,
Бялейшае за белы снег, плыло:
Яго я ўбачыў, ды прайшла хвіліна –
І неба зноў чысцюткае было.

2

З тае пары прайшло нямала часу,
І дрэвы тыя ссечаны, відаць.
Калі ж аднойчы «што цяпер з каханнем?»
Табе захочацца ў мяне спытаць,
Я адкажу: «Я не магу ўжо ўспомніць,
Ды сэнс пытання ведаю твайго».
Але вось твар яе... Што мне вядома,
Дык толькі – што я цалаваў яго.

3

Пра пацалункі б я забыў таксама,
Каб вецер воблака нам не прынёс –
Яго я помню й вечна буду помніць:
Бялюткае плыло яно з нябёс...
Яшчэ цвітуць, мажліва, тыя дрэвы,
І ў той жанчыны сем ужо сыноў –
А воблака квітнела хвілю. Ў неба
Зірнуў я – ды яно растала зноў.

1920

Пра беднага Б. Б.

(Vom armen В. В.)

1

Я, Бертальт Брэхт, з лясоў паходжу цёмных,
Мая маці насіла мяне ў гарады
Ў сваім целе. І тых лясоў прахалода
Застанецца жыць ува мне назаўжды.

2

У горадзе асфальтавым я – дома,
Ўсе мэтлахі маю: газеты, віно...
Крыху недаверлівы, кволы, лянiвы,
Але задаволены – ўсё адно.

3

З людзьмі дружалюбны я і надзяваю
Кацялок (патрабуе так звычай людскі).
Кажу: «Гэта – жывёлы з асаблівым пахам»
І дадаю: «Што ж, і сам я такі».

4

Пасядзець апоўдні ў маіх фатэлях
Жанчын нярэдка я запрашаю,
Гляджу бесклапотна на іх і кажу ім:
«Я – той, на каго вам разлічваць не раю».

5

А ўвечары да мяне прыходзяць мужчыны.
Зварот «джэнтльмен» мы ў прывычку ўзялі –
Яны на мой стол кладуць свае ногі,
Кажуць: «Нам будзе лепш». А я не пытаю: «Калі?»»

6

Шэрым ранкам мочацца ў лесе яліны,
І шкоднікі іхнія, птушкі, тады пачынаюць крычаць.
Я ж у горадзе п'ю свой апошні келіх,
Выкідаю апалак і йду, растрывожаны, спаць.

7

Мы ўсё ў гмахах сядзелі – народ легкадумны.
Што збурыць іх няможна, была ў гмахаў слава.
(Гэтак мы збудаваці вялікія седалы выспы Манхэттан
І антэны ўсцягнулі – Атлантыцы на забаву.)

8

Застанецца ад тых гарадоў, што прайшло праз іх – вецер.
Цешыць дом едака – ён той дом спусташае;
Мы ведаем: мы – папярэднікі ў гэтым свеце,
Ды наступнікаў, вартых чагось, з нас ніхто не чакае.

9

Я праз горыч цнатлівасць сваю спадзяюся не страціць
У той буры, што ўзнімецца хутка над нашай зямлёй, –
Я, Бергальт Брэхт, у асфальтавы горад прыгнаны
З лесу цёмнага, ў целе маці маёй.

1922

Да М.
(*Ан М.*)

У ноч, калі ты не прыйшла,
Я не заснуў і да дзвярэй часцяком падыходзіў.
І дождж ішоў, і я зноў заходзіў туды.

Тады я не ведаў, але ведаю добра цяпер:
Той ноччу ўжо было, як пазнейшымі
начамі,

Калі ты не прыходзіла, а я не спаў
І ўжо амаль што не чакаў,
Ды часта хадзіў пад дзверы,
Бо дождж ішоў, і там была прахалода.

Але пасля тых начэй і яшчэ нават у пазнейшыя
гады

Чуў я, калі струменіў дождж, перад дзвярыма
Крокі твае і голас твой пад шум ветру,
І твой плач за халодным рагом дома, бо
Ты не магла ўвайсці.

Таму я ўначы ўставаў раз-пораз і
Хадзіў пад дзверы, іх адчыняў і
Пускаў у дом тых, хто без радзімы й дому.
Прыходзілі жабракі, прастытуткі й самы розны
Гэткага кшталту зброд.

Цяпер шмат гадоў прамінула, і, хоць бывае,
Што дождж ідзе і дзьме вецер,
Калі б ты цяпер прыйшла ўначы, я ведаю:
Я б цябе не пазнаў – ані голасу твайго,
Ні аблічча, бо ўсё зрабілася іншым.
Ды я ўсё яшчэ крокі чую, як вецер дзьме,
І плач пад дажджом, і што нехта
Хоча ўвайсці.

(Хоць ты, любая, тады не прыйшла, а я...
гэта ж я чакаў цябе!..)

І мне хочацца выйсці за дзверы цяпер,
Іх адчыніўшы, пабачыць, ці ніхто не прыйшоў.
Ды я не ўстаю, не выходжу і
не бачу...

І ніхто ж не прыходзіць.

Каля 1922

Адкрыццё, што я зрабіў у маладой жанчыне
(*Entdeckung an einer jungen Frau*)

Расстанне ўранку. Ня дзвярэй – яна.
Ды згледзеў я, ступіўшы на парог,
Што ў дзеўчыны на скроні – сівізна,
І ад яе пайсці тады не змог.
– Чаму, – яна спытала, – пасля ночы
Ты не пайшоў, застаўся тут са мной?
Я па грудзях яе правёў рукой
І потым адказаў ёй проста ў вочы:
– На ноч апошні раз я застаюся,
Ты ж, любая, свой скарыстоўвай час.
Нядобра, што ты ўсё на раздарожжы.
Нам трэба штось рашаць, бо мы забылі, мусіць,
Што гэтак ты зусім загінуць можаш...
І тут жаданне аглушыла нас.

1925

Санет

(Sonett)

Штó ведаў я з былых яшчэ часоў –
Дык гэта пошум лесу ці вады
Там за акном. І я драмаў тады
Ў капе яе прыгожых валасоў.
Уранку шмат згадаць мне сілы не стае:
Крыху калені помню... шыю... моцны пах
Вады прасоленай у валасах...
І ўсё, што чуў калісьці пра яе.
Я твар забуду гэты, кажуць мне,
Бо ён – як чысты ліст. Яна, відаць,
Уцяміла: мяне ёй не ўтрымаць,
Яна б сама тут не пазнала, не,
Ў жыцці ніколі аўтарскай рукі,
Каб прачытала гэтыя радкі.

[1925]

Пра пятае кола

(Vom fünften Rad)

Мы з табою сядзім, калі ты раптам бачыш,
Што ты ёсць пятае кола
І цябе пакідае надзея,
Ды мы
Анічога не бачым яшчэ.
Мы заўважылі: ты
Стаў спяшацца ў размовах.
Ты вышукваеш слова, з якім бы
Ты мог пайсці ад нас.
Бо карціць табе перш за ўсё,
Каб на гэта зважаць пачалі.
Ты ўстаеш, не дакончыўшы фразы,
Кажаш злосна, што хочаш пайсці.
Мы гаворым: «Застанься!» і тут
Раптам бачым: ты – пятае кола.
Ты, аднак, зноў сядзеш да нас.
Гэтак вось застаешся ты з намі ў часіну,
Калі мы раптам бачым, што ты –
Гэта пятае кола.
Толькі ты
Болей не заўважаеш таго.

Дык дазволь нам урэшце сказаць,
Што ты ёсць пятае кола.
І не думай, што я (хто пра гэта сказаў) –
Нягоднік.
І цягніся не па сякеру лепш –
Вазьмі вунь шклянку з вадой.
Я ведаю, ты больш нічога не чуеш,
Ды ўголас ты не кажы,
Што свет наш нядобры:
Кажы толькі шэптам пра гэта.
Бо чатыры – вядома, зусім не зашмат:
Зашмат – гэта пятае кола,
І свет наш ані не благі –
Ён проста занадта населены.
(Табе ўжо казалі пра гэта.)

1926

Пра надатлівасць прыроды

(Von der Willfährigkeit der Natur)

Ах, збанок з малаком прыпадае, вядома, таксама
Да старэчага рота, слінявага і без зубоў.
Ах, ля ног скуралупа прыцішана трэцца сабака:
Хоча ўрэшце спазнаць, што такое – людская любоў.
Ах, схіляюцца вязы прыгожай цяністай лістотай
Над нягоднікам, што дзесь за вёскаю гвалціць дзіця.
Пыл паслужліва троп ваш крывавы хавае, забойцы,
Нам яго аддае на маўклівы прысуд Забыцця.
І шуміць узбярэжнымі дрэвамі вецер наўмысна,
Каб ад мора не чуліся крыкі тапельцаў-нябог.
Задзірае той вецер прыветна служанцы спадніцу,
Каб спазнаў сіфілітык прыезджы красу яе ног.
І ўначы не чуто больш за шэптам юрлівым жанчыны,
Як дзіця трохгадовае ціхенька плача ў куце.
І ў руку, што яго лупцавала, сам просіцца яблык лісліва –
З плёну дрэва, якое штогод так багата цвіце.
Ах, як вочы падлеткавы ззяюць натхнёна,
Калі бацька свой нож на быка пачынае вастрэць.
І ўздымаюцца грудзі ў жанчын, што дзяцей нашых кормяць.
Як вайсковая музыка ўзнёсла па вёсцы грыміць.
Ах, прадажныя нашыя маткі, сыны ж – баязліўцы.
Людзі выспы шукаюць, калі йдзе іх лодка на дно, –
Выспе гэтай даволі, што людзі змагацца не кінучь,
Каб пачуць трэціх пеўняў і ўбачыць, як стане відно.
1926

**Чатыры прапановы, зробленыя чалавеку
з розных бакоў у розныя часы**

*(Vier Aufforderungen an einen Mann
von verschiedener Seite zu verschiedenen Zeiten)*

1

Тут вось будзе твой кут,
Тут пакладзі свае рэчы,
Мэблю пастаў пад свой густ.
Скажы, чаго яшчэ трэба?
Вось табе ключ –
Заставайся тут.

2

Тут вось – наша жытло,
Табе – той пакойчык з ложкам.
Можа, й паможаш нам трошкі...
Будзе талерка свая –
То заставайся ў нас.

3

Тут вось – прытулак твой:
Пасцель з амаль свежай бялізнай –
Толькі адзін спаў на ёй...
Лыжкаю есці грэбуеш?

Дык спаласні ў тым цэбры –
Чыстая будзе яна.
Можаш застацца ў нас.

4

Там будзе твой пакой...
А можаш на ноч тут застацца,
Але – за асобную плату.
Не перашкоджу я. Праўда –
Зрэшты, не хворая я.
Дый не горш тут, як дзесьці ў іншым месцы, –
Можаш тут заставацца.

1926

Балада пра ўхваленне свету
(*Ballade von der Billigung der Welt*)

1

Я справядлівы, ды не надта бравы:
Свет іхні я пабачыў, кожны кут –
Зважаў на палец толькі, ўвесь крываваы,
І мармытаў: «Мне даспадобы тут».

2

Бізун уверсе, свет перад вачамі...
Стаяў я й пераконваўся ўвесь час,
Што з хвацкімі спаткаўся разнікамі.
Спыталі: «Рады?» – «Рады!» – быў адказ.

3

І ўсім казаў я «рады» з гэтай хвілі,
Бо ўсё-ткі трусам лепш, чым трупам, быць;
І, каб мяне за горла не схапілі,
Хваліў я ўсё, што сорамна хваліць.

4

Я ведаў: юнкер спекулюе збожжам,
Хоць галадае не адзін бядняк –
Праўдашукальнікам сказаў я: «Можа,
Крыху задорага, ды трэба так».

5

Іх свет – той свет. Каб там пражыць шыкоўна,
Патрэбен кожны трэці ўладарам;
«Прасіце ў іх, – сказаў я беспрацоўным, –
Я ў эканоміі не моцны сам».

6

Там бачыў тых я, хто падпальваў войны
(На гэта ім ізноў дазвол далі),
І я крычаў – з душою неспакойнай:
«Ура – тэхнічным геніям зямлі!»

7

...Пра дэпутатаў, што прыгожым слоўцам
Ачмурваюць галодных і слабых,
Кажу я: «Гэта – добрыя прамоўцы:
Бываюць, праўда, і памылкі ў іх...»

8

Чыноўнікі, пацягнутыя цвіллю,
Па іхнім свеце растрасаюць гной...
Няшмат яны на гэтым зарабілі –
Прашу: адзначце ласкай іх сваёй!

9

Хай дзёрзкасьць паліцэйскіх не пужае:
Я ім і тым, хто на чале судаў
(Каб бачылі, што я не асуджаю),
Нясу ручнік – каб з рук абцерлі кроў.

10

Не. Суддзяў, што бароняць дбайна ўласнасць,
Пад стол хаваючы крываваы бот,
Не крыўджу я ніколі. Гэтак, ясна,
Я абміну шмат лішніх перашкод.

11

Усім кажу: «Іх падкупіць няможна:
Хто гэтулькі заплаціць тым панам
За тое, каб не гвалцілі законы? –
Хіба ж не непадкупнасць гэта вам?»

12

Я гіцляў бачыў там, што б'юць бязвінных
Жанчын, дзяцей – дый побач, ля мяне.
Але ж у іх гумовыя дубінкі,
І я кажу: «Яны не гіцлі, не!»

13

Паліцыі, што з бедняком ваюе,
Дае ратунак ад галечы нам,
Калі мяне ад крадзяжу ўратуе –
Апошнюю кашулю я аддам!

14

І, можа, вы скрозь пальцы паглядзіце
(Бо я ж зусім бяскрыўдны, не маню!),
Калі скажу: я з тых, што ў прэсе пішуць
Штодня і шчодро ўсякую хлусню, –

15

З газетчыкаў. Крывёй ахвяр няшчасных
Яны крамзоляць: «Не забойцы гэта...»
А я кажу: «Стыль неблагі. Чытайце!»
І свежую ўручаю вам газету.

16

Пісьменнік цешыць нас «Гарой чароўнай»¹:
Прыгожа піша ён (за суму неблагую),
Дзе ж праўда – там маўчыць (бясплатна, безумоўна).
«Ён МАНіць, бо зусім сляпы», – кажу я.

---

¹ Маецца на ўвазе Томас Ман.

17

«Смярдзіць не рыба – пахну дрэнна сам я»,
Крычыць усім гандляр, бо ён гнілля
Не будзе есці. Я ж – не выкідаю:
Ён, можа, і мяне каму прадасць пасля?

18

І сіфілітыку, які дзяўчыну
Сабе купіў за грошы не свае,
Даю руку я – асцярожна, але шчыра –
З падзякай, што ўзяў замуж ён яе.

19

Без дактароў, што адкідаюць бедных,
Як рыбакі – ўбок плотачак малых,
Я абысціся не магу: як захварэю,
Кладуся ў распачы на стол да іх.

20

Я інжынераў, што канвеер ставяць
(Які людзям скарочвае жыццё),
За дасягненні ў тэхніцы ўхваляю –
Мяне кранае думкі развіццё!

21

...Настаўнікі там ёсць. Яны па ўзоры
Па ўласным апрацоўваюць дзяцей.
За гэта ім дзяржава плаціць грошы,
Іначай – голад. Дык не лайце тых людзей!

22

Дзяцей я знаю, год пад чатырнаццаць:
Гаворка – бы ў старых, а рост – бы восем ім.
Але ў адказ на немае пытанне
«Чаму?» кажу: «Не, я не ведаю зусім».

23

Прафесары... Яны, канечне, мноства
Сказаць умеюць вельмі пекных фраз
Пра крызісы – але не пра забойствы.
Што ж, калі ім далі такі заказ?

24

Навуку слаўлю, што дае нам веды
І гэтым зноў галечу нам нясе, –
Як і рэлігію, што цягне нас у цемру,
Хоць ёй крычаць таксама «слава!» ўсе.

25

Папы́ мне блізкія. Трымаць высока
Ім дазваляюць бойкі і вайна
Святую веру ў шчасце на нябёсах. –
Аддайце ж ім належнае спаўна!

26

...Іх свет хваліў і Бога, і ліхварства.
Я чуў галодных стоги і заўважаў,
Як тыцкаў хтосьці ў неба тоўстым пальцам, –
«Там нешта ёсць, зірніце», – я сказаў.

27

Тупыя кумпалы, бы з твораў Гроса¹, –
Яны імкнучца ўпарта зноў і зноў
Разрэзаць горла чалавецтву проста,
І я падтрымліваю іх без слоў.

28

Забойцы выбіраюць вунь ахвяры,
А я гляджу на гэта ўсё, між тым,
Спалохана, але не без спагады,
Крычу: «Я згодны! Цалкам і зусім!»

---

¹ Геарг Грос (1893–1959) – нямецкі мастак-карыкатурыст, чые творы, блізкія да экспрэсіянізму, трапна адлюстроўвалі настроі, што панавалі ў Германіі напярэдадні прыходу да ўлады Гітлера.

29

Там, бачу я, забойцы маршыруюць,
І гучна ўсім ім крыкнуць «хальт!» хачу...
Ды знаю: побач пільна тут вартуюць –
І раптам я не «хальт!», а «хайль!» крычу.

30

Я не люблю галечы і пакут,
І ліра стрымана гучыць мая.
Ды свету вашага мярзотны бруд
Усё ж уголас ухваляю я.

1930

Песня паэтаў-лірыкаў

(Lied der Lyriker)

(напісана ў першай палове ХХ стагоддзя,
калі за вершы перасталі плаціць грошы)

1

Гэты твор мой напісаны вершам. Кажу вам пра гэта,
Бо вы, пэўна, не можаце ўжо растлумачыць як след,
Што такое ёсць верш і яшчэ – хто такі ёсць паэт.
Сапраўды, вы не надта шануеце вашых паэтаў!

2

Ці заўважылі вы, што паэзіі больш у газетах
Не друкуюць? А вы не спыталі чаму?
Добра, я адкажу вам. Таму што калісьці паэта
Ўсё ж чыталі і неяк плацілі за вершы яму.

3

А цяпер больш за вершы не плацяць. Во – справа якая.
І таму вельмі цяжка знайсці вершапісцаў руплівых...
Бо паэту цікава: хто плаціць? Не толькі: хто вершы чытае?
А без грошай пісаць ён не будзе –

дык вось да чаго давялі вы!

4

«Дзе і ў чым вінаваты я, зрэшты? – пытацца ён стане.–
Я ж заўсёды пісаў так, як мой мецэнат патрабуе.
Ці было, каб я раз хоць парушыў свае абяцанні?»
Ды ўжо чую цяпер і ад тых, хто карціны малюе,

5

Што карцін не купляе ніхто! Хоць усе іх наўкола
Усхваляюць – яны ўсё гніюць у падвале.
Што ж, панове, цяпер вы не плаціце грошай?
Мы ж чытаем, што вы яшчэ болей багатыя сталі.

6

Хіба ж мы не спявалі прыгожа, пад'еўшы ад пуза,
Пра шыкоўнасць жыцця, каб яшчэ вам жылося шыкоўней,
Пра спакусную плоць вашых жонак, пра іхнія грудзі,
Пра сум восені і пра ручай, які ззяе пад поўняй?

7

І пра слодыч пладоў, і пра шэлест пажоўклай лістоты,
Зноў пра плоць вашых жонак, пра звышчалавечае нешта
І пра тое, у што кожны з нас ператворыцца потым,
Як сваё пражыве на ўлюбёнай зямельцы дарэшты.

8

Вы не толькі за гэта нам шчодро плацілі – яшчэ і за тое,
Каб мы тым, хто ніколі ў залочаным крэсле
Не сядзеў, дбайна слёзы ўціралі і ўсё суцяшалі хлуснёю
Іх – каму вы ў жыцці на ўсю поўніцу гора прынеслі.

9

Мы – заўважце! – на вас працавалі ўвесь час паслухмяна
І адно пра зарплату вам сціпла нагадвалі зрэдку.
Дзеля вас адных безліч зрабілі мы ўчынкаў заганных:
Так хацелася мець сваю порцыю вашых аб’едкаў...

10

Ах, да вашай павозкі, што ўгразла ў крыві, ў гідкім брудзе,
Мы прыпрэгчы прыгожыя слоўцы хацелі заўзята;
«Подем гонару» вашы назвалі тады скуралупні
І «братамі з губамі жалезнымі» – вашы гарматы.

11

Мы рабілі малюнкi да вашых падаткавых бланкаў,
І былі тыя бланкі прывабныя, проста наздзіў!
І, спяваючы песні на нашыя словы ў запале,
Люд падаткі заўсёды вам свочасова плаціў.

12

Мы завучвалі словы, замешвалі фразы старанна:
Столькі слоўцаў прыгожых і вельмі выразных знайшлі,
Каб іх простыя людзі ўсмакталі ў сябе паслухмяна,
Каб авечкамі ціхімі ўсе перад вамі былі.

13

Мы ў гісторыі ўмелі знайсці паралель, калі трэба,
Паміж вамі і тымі, каго, галадаючы, й продкі хвалілі.
Навучыліся ўзносіць мы ўсіх дабрадзеяў да неба,
А на ворагаў іхніх мы вершаў кінжалы вастрылі.

14

Дык чаму наш кірмаш не цікавы вам болей нізвання?
Не заседжвайцеся ж за сталом.

Нам пакіньце аб'едкаў таксама!

Дык чаму больш замоваў няма на карціны і на дыфірамбы –
Ці мяркуеце вы, што вам больш не патрэбна рэклама?

15

Вам няможна без нас абысціся. Мы ж – нападатове:
Скіраваць на сябе вашу ўвагу імкнёмся няспынна.
Мы, між іншым, таннейшыя сённыя – паверце, панове!
Ды аддаць задарма ўсё ж не можам мы верш ці карціну.

16

Калі верш пачынаўся, радкі кожны першы і трэці
Я яшчэ між сабой рыфмаваў, у дадатак.
Толькі рыфмы даваліся цяжка. І тут я падумаў:
«Хто за гэта заплаціць?» І марны пакінуў занятак.

1930

Вясна

(Das Frühjahr)

1

Вясна ідзе.

Пачатак новы гульняў плоцевых.

Ізноў у каханкаў спатканні.

І рукі каханага лёгкі дотык

Змушае ўздрыгваць грудкі дзяўчыны.

Яе лёткі позірк – яму спакуса.

2

Вясной каханкам

Па-новаму бачацца краявіды.

Высока-высока перад вачыма

Ўзнікаюць раптам птахаў чароды.

Даўжэюць дні, й святло лугоў

Трывае й трывае наўкол.

3

Нястрымны рост і дрэў, і траваў

Увесну.

Ўвесь час пладаносяць

І лес, і лугі, і паляны.

І новае нараджае зямля

Нястрымна.

1931

Нямеччына

(Deutschland)

*Хай іншыя кажуць пра сваю ганьбу,
Я кажу пра маю.*

Нямеччына, маці бледная,
Сядзіш ты, такая паскудная,
Між іншымі народамі.
Ты між заплямленых нават –
Навідавоку ўся.
Твой сын самы бедны –
Забіты.
Калі яго мучыў голад,
Твае сыны другія
Ўзнялі руку на яго.
Пра гэта ўсім стала вядома.
З узнятымі гэтак рукамі,
На родных братоў узнятымі,
Яны прад табой разгульваюць,
У твар табе подла смяюцца,
Пра гэта вядома ўсім.
У доме тваім так гучна
І так бессаромна хлусяць,
А праўда мусіць маўчаць.

Што, хіба гэта не так?
Чаму цябе славяць тыраны,
Прыгнечаныя ж – вінавацяць?
Зняволеныя
Тыцкаюць пальцам, але
Прыгнятальнікі хваляць парадак,
Наладжаны ў доме тваім?
Прытым усе бачаць, як ты
Падгарнула падол сарамліва,
Што ўвесь заліты крывёю
Найлепшага сына твайго.
Смяюцца ўсе, як пачуюць прамову з твайго дома.
Ды той, хто цябе ўбачыць, за нож адразу бярэцца,
Нібы перад ім – рабаўніца.
Нямеччына, маці бледная,
Сыны цябе так знявечылі,
Што ты сядзіш між народамі
Пасмешышчам
Ці пудзілам!

1933

Пра баладу Шылера «Запарука»
(Über Schillers Gedicht «Die Bürgschaft»)

О, век шляхетны рыцараў сумлення!
...Дыёнісам быў схоплены Дамон.
Ды ўсё ж паехаў на вяселле ён:
Тыран пусціў, не страціўшы цярпення, –
Аднак узяў заложніка. Імчыць
Дамон стралой. Ён не парушыць слова
І вернецца назад абавязкова,
І сябар верны застанеца жыць.
Тады былі святыя дагаворы –
Усе ў заруку верылі заўзята.
І хай ляціць яздок праз лес і горы –
Не трэба ціснуць на яго занадта...
Выснову Шылераву лёгка адгадаць:
Тыран зусім быў не тыран, відаць!

Ноч на дварэ...

(Draußen ist Nacht...)

Ноч на дварэ.

Мужы і жонкі

Кладуцца ў пасцелі. Маладыя жанчыны

Народзяць сіротаў.

З КНИГІ «СВЭНДБАРГСКІЯ ВЕРШЫ» (1939)

На муры было напісана...

(Auf der Mauer stand mit Kreide geschrieben...)

На муры было напісана:

«Яны хочуць вайны».

Таго, хто гэта пісаў,

На свеце ўжо няма.

Вайна, што будзе, – не першая...

(Der Krieg, der kommen wird...)

Вайна, што будзе, – не першая:

Былі войны і да яе.

Калі апошняя прыйшоў канец,

Былі пераможаныя і пераможцы.

У пераможаных прасты народ

Галадаў. У пераможцаў

Ён быў галодны таксама.

Канструктары гарбеюць...

(Die Konstrukteure hocken gekrümmt...)

Канструктары гарбеюць

У залах над чарцяжамі –

Крыху не тая лічба – і гарадоў праціўніка

Не ўдасца разбурыць.

З науковых бібліятэк...
(*Aus den Bücherhallen treten...*)

З науковых бібліятэк
Ідуць чарадой разнікі.
Маткі стаяць і туляць дзяцей,
Разгублена шукаючы ў небе
Вынікі працы вучоных.

Генерал, твой танк – машына магутная...
(General, dein Tank ist ein starker Wagen...)

Генерал, твой танк – машына магутная:

Ён валіць долу лес і нішчыць сотні людзей –

Ды ўсё ж адну ён мае загану:

Яму патрэбен кіроўца.

Генерал, бамбавоз твой выдатны:

Ён за буру хутчэй ляціць і больш за слана падымае –

Ды ўсё ж адну ён мае загану:

Яму патрэбен механік.

Генерал, чалавек – прыдатная вельмі істота:

Ён можа лятаць і забіваць –

Ды ўсё ж адну ён мае загану:

Ён думаць умее.

Калі бубнач пачне сваю вайну...

(Wenn der Trommler seinen Krieg beginnt...)

Калі бубнач пачне сваю вайну,
Браты вашы, можа, іншыя стануць,
І іх твараў пазнаць будзе нельга,
Але вы павінны застацца ранейшымі.
Яны пойдучь на вайну
Не як на рэзню, а як
На справу сур'ёзную,
Забудуць пра ўсё яны.–
А вы ні пра што забываць не павінны.
Вам будуць гвалтам ліць шнапс у горла,
Як і астатнім усім,
А вы павінны застацца цвярозымі.

1938

Балада пра Марыю Зандэрс,
«жыдоўскую шлюндру»
(*Ballade von der Judenhure Marie Sanders*)

1

У Нюрнбергу створаны імі закон –
І плачуць жанчыны, якія не з тым,
З кім трэба, дзялілі пасцель.

Ў прадмесцях мяса даражэе,
Гучней барабаны грымяць...
О, божухна! Страшных падзеяў
Уночы нам трэба чакаць.

2

Занадта ўжо цёмныя валасы,
Марыя, ў каханка твайго. І лепш
Не будзь больш ласкавая з ім.

Ў прадмесцях мяса даражэе,
Гучней барабаны грымяць...
О, божухна! Страшных падзеяў
Уночы нам трэба чакаць.

3

Магуля, ўсё ж... дай мне ключ:
Не так ужо кепска ўсё,
І месяц – такі як заўжды...
    Ў прадмесцях мяса даражэе,
    Гучней барабаны грымяць...
    О, божухна! Страшных падзеяў
    Уночы нам трэба чакаць.

4

Аднойчы ранкам, у дзевяць гадзін,
Па горадзе везлі яе,
У сподняй кашулі, астрыжаную дагала
І з шыльдаю на грудзях.
На вуліцы роў натоўп, а яна
Глядзела халодна на ўсіх.
    Ў прадмесцях даражэюць тушы,
    Зноў выступіць ШТрайхер¹, відаць.
    О, божухна! Каб мы ўсё ж мелі вушы,
    Мы зналі б, чаго нам чакаць!

1935

---

¹ Юліус ШТрайхер (1885–1946) – адзін з ідэолагаў нацысцкага антысемітызму, на той час рэдактар пагромна-прапагандысцкай газеты «Der Stürmer».

Чытаць уранку і ўвечары
(*Morgens und abends zu lesen*)

Той, каго я кахаю,
Сказаў мне, што я
Патрэбна яму.

Таму
Я моцна сачу за сабой,
Гляджу пільна пад ногі,
І баюся дажджу – кожнай кроплі:
Аж мяне прыб'е раптоўна.

1937

***Легенда пра ўзнікненне кнігі «Дао Дэ Дзін»
на дарозе Лао Дзы ў выгнанне***

*(Legende von der Entstehung des Buches Taoteking
auf dem Weg des Laotse in die Emigration)*

1

Захацеў стары філосаф ціха
Рэшту хоць дажыць з апошніх дзён...
Бачыў ён, што ўсюды панавала Ліха,
Што Дабро нібыта ўжо асуджана на скон, –
І рашыў адэхаць ён.

2

Прыхапіў няшмат вучоны рэчаў
(Ды і што ён мог узяць за раз?):
Люльку, што курыў заўжды пад вечар,
Кнігу, што чытаў у вольны час,
Хлеба трохі на запас.

3

Ад'язджаючы, з далінай развітаўся,
Родныя агледзеў паплавы...
Ехаў ціха. І, хоць бык спыняўся
Часцяком, каб ухапіць травы, –
Ўсё маўчаў мудрэц сівы.

4

На чацвёрты дзень, ці то на пяты,
Мытнік падышоў, сказаў: «Закон
Кажа мыта браць...» – «Я не багаты».
Хлопчык-паганяты падказаў: «Філософ ён...» –
Мытнік саступіў на схон...

5

Ды спытаўся ўсё ж (цікава стала):
«Што ж ён здолеў новага адкрыць?»
Адказаў хлапчук: «Ды тое, што вада памалу
Нават скалы можа разбурыць,
Нават камяні размыць».

6

Каб да ночы выбрацца ў даліну,
Хлопчык воз далей павёў гарой
І ўжо завярнуў быў за яліну –
Раптам апантана мытнік той
Закрычаў: «Гэй, ты! Пастой!»

7

Ён вандроўнікаў спыніў ля моста:
«Ну, дык як, мудрэц, наконт вады?»
– «Што табе вада?..» – «Хоць я і мытнік просты,
Хто – каго, цікава мне заўжды.
Ведаеш – дык не маўчы тады:

8

Напішы ўсё ясна на паперы,
Гэта нельга звозіць ад людзей.
Пэндзлік ёсць, чарніла. Павячэрай
У мяне. Мой дом прыязны для гасцей.
Ну, дык што? Рашай хутчэй!

9

На яго зірнуў мудрэц таропка:
Мытнік не багач, відаць па ўсім,
Босы, носіць світку-самаробку,
Лоб не ў зморшчынах, ды твар – не каб зусім...
І сказаў: «Што зробіш з ім...»

10

Каб на просьбу адказаць адмовай,
Ён, маўляў, занадта ўжо стары,
А цікаўным памагчы – заўжды гатовы.
Тут сказаў хлапчук: «Штось халаднее на двары...»
– «Ну, давай, назад бяры...»

11

Штось яны пісалі каля тыдня.
Мытнік кожны з гэтых доўгіх дзён
Іх карміў. І з кантрабандай злыдняў
Лаяў нават не так гучна ён.–
Тая праца мела плён:

12

Выйшаў хлопчык неяк на світанні
Ўедліваму мытніку ўручыць
Восемдзесят і адно казанне.
Тут прасіў філосаф браму адчыніць...
Ці ж больш ветлівым магчыма быць?

13

Адамо філосафу даніну,
Што стварыў шэдэўр на схіле дзён.
Ён напраўду геній. Толькі мы павінны
Ўсё ж і мытніку зрабіць паклон:
Мудраца пісаць прымусіў ён!

1938

На смерць змагара за мір

(Auf den Tod eines Kämpfers für den Frieden)

(Памяці Карла фон Асецкага¹)

Той, хто не скарыўся,
Забіты.
Той, хто забіты,
Не скарыўся.
Вусны таго, хто папярэджваў,
Напханья зямлёю.
Пачынаецца крываваая авантура.
Магілу міралюбцы
Топчуць батальёны.
Дык што, ён змагаўся дарэмна? –
Калі той, хто вёў барацьбу адзін,
Забіты,
Вораг не перамог яшчэ.

1938

---

¹ Нямецкі пацыфіст, лаўрэат Нобелеўскай прэміі міру 1935 г.

Суцяшэнне канцлера

(Trost vom Kanzler)

Пасля цяжкіх удараў лёсу
Канцлер спрабуе звычайна
Вялікай прамоваю
Прыхільнікаў сваіх падбадзёрыць:
Вядома, і жняццю даспадобы
Саломіны прамыя.

Прыстанішча
(Zufluchtstätte)

Ляжаць на стрэхах вёслы. Невялікі брыз
Не скіне ўніз саломы.
І пад дзіцячыя арэлі на двары
Слупы ўкапалі строма.
Прыходзіць пошта два разы на дзень, лічы,
Сюды, дзе так лістоў чакаюць.
Па Зундзе вунь паромы праплываюць,
Дзвярэй чацвёрэ ў доме ёсць, каб уцячы...

[1938]

Да нашчадкаў

(An die Nachgeborenen)

1

Сапраўды, я жыву ў змрочную часіну!
Бяскрыўднае слова сведчыць пра дурноту,
Нязморшчаны лоб
Кажэ пра абыякавасць. Таго, хто смяецца,
Яшчэ не спаткала
Жахлівая вестка.
Што ж за часіна гэта, калі
Размова пра дрэвы – амаль што злачынства,
Бо схаванае ў ёй маўчанне пра зверствы.
Той, хто спакойна йдзе там па вуліцы,
Хіба ён паможа сваім сябрам –
Тым, што цяпер у бядзе?
Што ж, на хлеб зарабіць я магу яшчэ,
Але, верце мне, гэта – адно выпадковасць.
Нічога з таго, што раблю я,
Не можа даць мне права ўволю наядца.
Праз выпадак я ацалеў.
(Як скончыцца ўдача мая – я загіну.)
Мне кажуць: «Ты – еш і пі! І цешся, што не галадаеш!»
Ды як жа мне есці й піць, калі
Я тое, што ем, бяру ў галоднага,
А шклянкі вады маёй бракуе сасмягламу?

Я б мудрым быць хацеў.
Старыя кнігі пішуць пра мудрасць:
Унікнуць спрэчак свету і малое сваё жыццё
Пражыць без страху,
Абысціся без гвалту,
На крыўду адказваць ласкай,
Забыцца на мары свае, не здзяйсняць іх –
Вось гэта завецца мудрасцю.
На гэтае ўсё я не здольны.
Сапраўды, я живу ў змрочную часіну!

2

У гарады я прыходзіў, калі там бунтавалі,
Калі голад там панаваў.
Да людзей я прыходзіў падчас хваляванняў
І выказваў сваё абурэнне.
Гэтак ішлі гады,
Прызначаныя мне на зямлі.
Сілы нам не ставала,
А да мэты далёка было:
Яе было ледзь відаць, а я
Дайсці наўрад ці разлічваў.
Гэтак ішлі гады,
Прызначаныя мне на зямлі.

Вы, тья, каго не ўсмактала плынь,
Што нас усіх праглынула,
Не забывайцеся,
Пра нашыя хібы кажучы,
І на тую часіну змрочную,
Якой вы не ўведалі.
Мы ж ішлі,
Краіны мяняючы за чаравікі часцей,
Праз войны класаў, у распачы,
Калі бачылі крыўду ўсе наўкол – і маўчалі.
І нам добра вядома было,
Што нянавіць да нізкага
Рысы таксама скажае,
Што ад абурэння праз крыўду
Голас робіцца хрыплы. На жаль,
Мы – хто пракладваў шлях дружалюбнасці–
Не маглі самі быць дружалюбнымі.
Але вы, калі прыйдзе час
І чалавек памагаць чалавеку будзе,
Прыгадваючы нас,
Не судзіце сурова.

[1938]

З ВЕРШАЎ 1938–1953 ГГ.

З цыкла «1940»

(Mein junger Sohn fragt mich...)

Мой сын малы ў мяне пытаецца,
ці трэба вучыць матэматыку.

«Нашто? – сказаць мне хочацца. –

Што два кавалачкі хлеба больш за адзін кавалачак,
Ты зразумееш і так».

Мой сын малы ў мяне пытаецца,

ці трэба вучыць французскую.

«Нашто? – сказаць мне хочацца. –

Гіне дзяржава гэтая;

Калі ж ты вачыма галоднымі зірнеш і заенчыш жаласна,
Цябе зразумеюць усе».

Мой сын малы ў мяне пытаецца,

ці трэба вучыць гісторыю.

«Нашто? – сказаць мне хочацца. –

Вучыся ў зямлю закопвацца

І – мо застанешся жывы».

– Вучы, сын, – кажу я. – Вучы матэматыку,

Вучы французскую, вучы гісторыю!

Кепскі час на лірыку

(Schlechte Zeit für Lyrik)

Я ж ведаю: на свеце любяць
Шчаслівага толькі. Голас ягоны
З прыемнасцю чуюць. Прывабны твар яго.
Крывое дрэва на вуліцы
Сведчыць, што глеба дрэнная,
Ды праходзяць ўсё ж справядліва
Назваюць яго калекам.
Не бачу я лодак зялёных, вясёлых люстраў Зунда –
Толькі падраны рыбацкі невад
Стаіць у мяне ўваччу.
Чаму ж я кажу пра тое толькі,
Што вунь – гаспадыня дома
Ў свае сорак год крывая? –
Грудзі ў дзяўчат маладых
Цёплыя, як і заўсёды.
Мне рыфма ў песнях маіх
Здавалася б ненатуральнай.
Цяпер ува мне спрачаюцца
Захопленасць квеценню яблыні
І жах ад прамой маляра.
Ды толькі гэта другое
Мяне прымушае пісаць.

Санет у эміграцыі
(*Sonett in der Emigration*)

З радзімы выгнаны, я тут гляджу адно,
Дзе мне яшчэ знайсці шынок харошы,
Каб думкі там свае прадаць за грошы.
Ісці я мушу шляхам, што даўно
Стаптаны ўвесь падэшвамі бяздомных –
Куды, не ведаю, вядзе той шлях.
Усюды «spell your name»¹ мне кажуць. Ах,
«Name» гэтае было сярод вядомых!
Дый добра, што яны яго не знаюць:
Ім не схацелася б паслуг маіх,
Каб скемілі, што тут мяне шукаюць.
Я ведаю іх звычкі, і, мажліва,
Аднойчы ўзнікне падазрэнне ў іх,
Што я служу не надта ўжо рупліва.

---

¹ Прадыктуйце сваё імя па літаррах (*англ.*).

Слабасці
(*Schwächen*)

Ты іх не мела
А я меў адну:
Я кахаў.

**Кітайскі леў,
выштукаваны з каранёў чайнага дрэва
(Auf einen chinesischen Theewurzellöwen)**

Злыя баяцца тваіх кіпцюроў,
Добрыя цешацца тваёю зграбнасцю.
Хацеў бы я, каб гэтаксама
І пра вершы мае казалі.

1951

Ведамства літаратуры

(Das Amt für Literatur)

Ведамства літаратуры, як вядома, выдзяляе
Выдавецтвам рэспублікі паперу –
Пэўную колькасць дэфіцытных рулонаў,
Каб друкаваць пажаданыя творы.
Пажаданыя творы – тыя, якія змяшчаюць ідэі,
Знаёмыя Ведамству з газет.
Гэтакі падыход –
Як зважаць на асаблівасці нашых газет –
Дазволіў бы зберагчы шмат паперы, калі б
Ведамства на кожную ідэю з газет
Па адной кнізе толькі прапускала. На жаль,
Яно лёгка пускае ў друк усе кнігі, дзе
Перакоўтваецца адна
Ідэя нашых газет.
З гэтае воль прычыны
Для друку твораў некаторых майстроў
Бракуе паперы.

1953

3 «БУКАЎСКИХ ЭЛЕГИЙ» (1953)

Замена кола

(Der Radwechsel)

Я сяджу на ўзбочыне дарогі.
Шафёр кола мяняе.
Мне там, адкуль я еду, не даспадобы,
Мне там, куды я еду, не даспадобы.
Чаму ж на тое, як мяняюць кола,
Гляджу я нецярпліва?

Кветнік

(Der Blumengarten)

Над возерам, між елкай і таполяй срэбнай,
Схаваны паміж мурам і кустоўем кветнік.
Пасаджаны ён мудра: ад вясны пачатку
Да позняй восені палаюць кветкі ў ім.
Вось тут уранку почасту сяджу я,
І хочацца мне, каб я мог заўсёды –
Пры ўсякім, добрым ці благім, надвор'і –
Людзям на свеце чымсьці быць прыемным.

Рашэнне
(Die Lösung)

Пасля паўстання 17 чэрвеня¹
Сакратар Саюза пісьменнікаў
Загадаў раскідаць па Алеі Сталіна
Улёткі, у якіх было пра тое, што народ
Легкадумна страціў давер ураду
І можа вярнуць яго толькі працай
З падвойнымі высілкамі. А ці не было б
Нашмат прасцей, каб урад узяў ды
Памяняў народ і выбраў
Сабе іншы?

---

¹ Маецца на ўвазе паўстанне ў 1953 г. супраць камуністычнай дыктатуры ў ГДР.

Дым

(Der Rauch)

Маленькая хатка між дрэў, каля возера.

Плыве над дахам дым у вышыню.

Каб не было яго,

Якія былі б паньлыя

І хатка, і дрэва, і возера.

Жалеза

(Eisen)

Я сёння ўначы
Сніў буру вялікую:
Яна на будоўлі каркас наляцела,
Сарвала жалезную бэльку
І адкінула ўбок яе.
А ўсё, што было драўлянае,
Гнулася – ды ацалела.

Яліны
(*Tannen*)

На золку ў ялін
Медны колер.
Гэткімі бачыў я іх
Паўсотні год таму –
Яшчэ да сусветных войнаў,
Вачыма маладымі.

З АПОШНІХ ВЕРШАЎ

Пытанне

(Frage)

Як набудуеш вялікі парадак
Без мудрасці масаў людзей?

І хто з ёю не лічыцца,

Не зможа паказаць дарогі
Мільёнам людзей.
Вялікія настаўнікі!
Кажучы прамовы,
Вушэй не затыкайце.

Уцехі

(Vergnügungen)

Першы позірк уранку з акна

Адшуканая кніга старая

Натхнёныя твары

Снег, чаргаванне пор года

Газета

Сабака

Дыялектыка

Гарачы душ, купанне

Даўнейшая музыка

Зручныя чаравікі

Спасціжэнне

Сучасная музыка

Пісаць, вырошчваць

Спяваць, вандраваць

Быць прыязным

[1954]

***

(Schicke mir ein Blatt...)

Прышлі мне лісток, але той, што сарваны
З куста, не бліжэйшага за паўгадзіны
Хады ад твайго жытла, бо тады
Ты мусіш туды схадзіць і падужэш, а я
Падзякую табе за прыгожы лісток.

1955

***

(Ich glaubte auch...)

Я таксама думаў, што будзе даволі
Слоў самых простых. Калі я скажу ўсё, як ёсць,
У кожнага мусіць парвацца сэрца.
А тое, што ты загінеш, як не абароніш сябе, –
Ты ўсё ж зразумееш потым.

**ПЕСНІ-ЗОНГІ І ВЕРШЫ
З ДРАМАТЫЧНЫХ ТВОРАЎ**

З «ТРОХГРАШОВАЙ ОПЕРЫ» (1928)

Балада, у якой Макхіт усіх перапрашае¹
(Ballade, in der Macheath jedermann Abbitte leistet)

Браты, нам – косці парыць у зямлі,
Вам – жыць. Таму на нас не будзьце злыя
І ў бараду не смейцеся, калі
Нам кат вяроўку зашмаргне на шыі.
І, як мы будзем смерцю пакараны,
Не кпіце з нас, як робіць гэты суд:
Мы ўсе папраўдзе – легкадумны люд,
Зрабіць іначай – вам наканавана.
Хай доля нашая вас абміне –
Прасіце бога, хай даруе мне.
І целы нашы сытыя з зямлі
Дождж неўзабаве змые праліўны,
І вочы, што так прагныя былі,
З вачніц павыядаюць груганы.

---

¹ Зонг напісаны па матывах верша Франсуа Віёна.

Мы ўзлезлі, мабыць, завысока трохі,
Цяпер праз хцівасць нашу – вось, вісім,
Скляванья птушыным роем злым;
Мы тут – нібы на бальшаку ляпёхі.
Каб вам не перажыць падобных драм,
Прасіце бога, хай даруе нам.
Дзяўчат, што за грашы гатовы
Перад кім хочаш агаліцца,
І хлопцаў – тых катоў марцовых,
Што любяць гэтым пажывіцца,
Усякіх злодзеляў, забойцаў,
Каго вяроўка не міне,
І сутэнёраў, і прапойцаў –
Усіх прашу: даруйце мне!
Сабак з паліцыі не надта
Шаную, бо яны кармілі
Мяне адной травой праклятай
І многа ліха мне зрабілі.
Ды толькі сёння я, дарэчы,
Іх праклінаць не буду, не –
І каб далей пазбегнуць спрэчак,
Іх папрашу: даруйце мне!
Някепска ўрэзаць бы пабойняй
Катораму па цурбане,
Ды я... на ўсё забыўся сёння
І ўсіх прашу: даруйце мне!

З П'ЕСЫ

«КРУГЛАГАЛОВЫЯ І ВОСТРАГАЛОВЫЯ» (1936)

Балада пра кіданне гузікаў

(Ballade vom Knopfwerfen)

1

Неяк да мяне дамоў

Пакалечаны прыйшоў:

– Як ты думаеш, магла б мяне

Пакахаць красуня альбо не?

Я сказаў:

– Магчыма. Гузік зараз кіну,

Ён раскажа ўсё мне пра дзяўчыну...

Во, зважай –

Як убачыш: дзіркі ўверсе,

Дык ты сватацца не мерся –

Іншую сабе шукай.

Тут я гузік на падлогу кінуў.

– Бачыш, так і ёсць. Табе не пашанцуе.

Ён ускрыкнуў: – Дзіркі ў ім... скразныя!

Я ў адказ: – Пра тое і кажу я:

Шчасця тут табе не будзе анізвання –

Лепш, як ты адразу ўцяміш гэта.

Не бывае ў нас дарма кахання –

Трэба за яго плаціць манетай!

Неяк да мяне дамоў

Слабы розумам прыйшоў:

– Як ты думаеш, ці брат старэйшы мой

Спадчынай падзеліцца са мной?

Я сказаў:

– Магчыма. Гузік зараз кіну,

Высветліцца ўсё тады павінна –

Вось, зірні:

Як убачыш: дзіркі ўверсе –

Лепей д'яблу ты даверся,

Брату ж роднаму – ні-ні!

Тут я гузік на падлогу кінуў.

– Бачыш, так і ёсць. Табе не пашанцуе.

Ён ускрыкнуў: – Дзіркі ж тут... скразныя!

Я ў адказ: – Пра тое і кажу я:

Пасмяялася з цябе фартуна –

Можаш мне паверыць, праўда гэта.

Каб ад сварак быў табе ратунак,

Мусіш брату заплаціць манетай!

3

Неяк да мяне дамоў

Бедны чалавек прыйшоў:

– Багацей ушчэнт мой бурыць дом,

Ці за гэта мне заплаціць ён?

Я сказаў яму:

– Вось гузік зараз кіну,

Ён мне скажа ўсё. Зірні, хлапчына,

На яго:

Як уверсе дзіркі ўбачыш,

Дык разлічваць тут на ўдачу

Больш табе няма чаго.

Зноў я гузік на падлогу кінуў.

– Бачыш, так і ёсць. Табе не пашанцуе.

Ён ускрыкнуў: – Дык яны ж... скразныя!

Я ў адказ: – Пра тое і кажу я.

Што ж, фартуна, сябра мой, з цябе смяецца.

Бачыш вась – жыццё даводзіць гэта.

Што б ты ні рабіў на гэтым свеце –

Мусіш выкласці за ўсё манеты!

З П'ЕСЫ

«МАТУХНА КУРАЖ І ЯЕ ДЗЕЦІ» (1939)

Песня матухны Кураж

(Lied der Mutter Courage)

Спыніце войскі, ваяводы,
Хай змоўкне марш бравурны ваш.
Вам на вайну патрэбны боты? –
Купляйце ў матухны Кураж!
У ботах вашыя салдаты
З усёй маёмасцю сваёй –
Вашамі, хломаздам – заўзята
У самы жорсткі пойдучь бой.
    Вясна. Устань, хрышчоны люд!
    Снег сходзіць, нежывыя спяць...
    Усё, што ацалела тут,
    Паціху рушыць ваяваць.
Салдатам нельга, камандзіры,
Ісці на бітву без яды –
Кураж віном падлечыць шчыра
Іх ад знямогі і нуды.
На страўнік на пусты – гарматы...
Хіба ж, панове, можна так?
Найперш хай пад'ядучь салдаты,
І – можна ў пекла, напрасцяк!

Вясна. Устань, хрышчоны люд!
Снег сходзіць, нежывыя спяць...
Усё, што ацалела тут,
Паціху рушыць ваяваць.
Той здабывае перамогу,
Хто ўмее выжыць і ў бядзе.
Вайна ёсць гандаль, больш нічога,
Дзе ў ход свінец, не сыр ідзе!
Камусьці рупіла таксама
Здабыць, чаго ў другіх няма:
Ён хітраваў, хаваўся ў ямах,
Ды гінуў – рана і дарма.
Імкнуўся хтосьці нехлямяжа
Знайсці спакойны дзесь куток –
Знайшоў урэшце... Хай ён скажа,
Ці ж хто яго штурхаў у бок?
Вясна. Устань, хрышчоны люд!
Снег сходзіць, нежывыя спяць...
Усё, што ацалела тут,
Паціху рушыць ваяваць.
І матухна Кураж шыбуе
Ў Маравію, на Ульм, на Мэц...
Вайна сабе людзей гадуе,
Што любяць порах і свінец.
Ды пораху, свінцу ўсё ж мала –
Патрэбен на вайну і люд:

Каб ён валіў у войска валам.

Інакш усёй вайне – капут!

Вясна. Устань, хрышчоны люд!

Снег сходзіць, нежывыя спяць...

Усё, што ацалела тут,

Паціху рушыць ваяваць.

Са шчасцем дзесь і з небяспекай

Вайна ідзе ўжо сотню год,

У простага ж у чалавека

Няма надзеі на даход.

Дрэнь вопратка, дрэнь ежа. Пнецца

Заробак скараціць казна –

На цуд Кураж тут спадзяецца:

Мо ўсё ж не скончыцца вайна.

Вясна. Устань, хрышчоны люд!

Снег сходзіць, нежывыя спяць...

Усё, што ацалела тут,

Паціху рушыць ваяваць.

З П'ЕСЫ
«ДОБРЫ ЧАЛАВЕК З СЕЗУАНА» (1940)

***

(Ich will mit dem gehen, den ich liebe...)

Хачу пайсці з тым, каго кахаю.
Хачу не падлічваць плату за гэта.
Хачу не думаць, ці гэта добра.
Хачу не ведаць, ці ён мяне любіць.
Хачу пайсці з тым, каго кахаю.

З П'ЕСЫ

«КАЎКАЗСКІ КРЭЙДАВЫ КРУГ» (1944/45)

***

(O Blindheit der Großen!..)

О, слепата вялікіх!
Яны, быццам вечныя,
Ідуць у сваёй велічы
Па схіленых галовах,
Упэўненыя ў моцы нанятых кулакоў,
Давяраючы Гвалту, што існуе здавён.
Але доўга – гэта не вечна.
О, змена эпох! Надзея народаў!

***

Калі бурыцца дом Вялікага,
Пад абломкамі гіне шмат малых.
Тыя, хто не мог падзяляць шчасце магутных
Часта падзяляюць іх няшчасце.
Калі воз валіцца ў прорву,
Ён цягне туды з сабою
Запененых коней.

З П'ЕСЫ «ТУРАНДОТ,
АБО КАНГРЭС АЧЫШЧАЛЬНІКАЎ» (1954)

Балада пра веды
(*Ballade vom Wissen*)

Працуе хтосьці рупна, як мурашка,
Ды што праліты пот яму дае?
Такім, як ён, заўжды на свеце цяжка,
Таму што ведаў яўна не стае.
Хто без каня, той будзе растаптаны,
Хто на кані – паскача ў галаве.
Што б ні рабіў ты – веды набывай старанна:
Хто мае веды, з гэтага жыве.

Калі вось бачу я, гандляр звычайны,
Што мне акул вялікіх не дастаць –
Скрабу патыліцу сабе адчайна
І думаю, як мне акулай стаць?
А стаўшы ёю, бачу ўсё, як людзі
Льюць сто патоў за хлеб і крапіву.
Ды я адно лічу, скуль мне прыбудзе,
Бо маю веды. З гэтага жыву.

Да лекара прыйшоў на ныркі хворы,
І той глядзіць праз зад яму, наскрозь –
Хоць хворы ледзь жывы, ды плаціць шчодра,
Бо доктар ведае пра ныркі штось:
Ён ведае цану і на лаціне
Ягоную хваробу назаве...
Адно нязнайка з голаду загіне –
Хто знае штось, той з гэтага жыве.

Дзве супярэчнасці каханне мае:
Кагось кахаюць, хтось кахае сам.
Даваць адным, браць іншым выпадае:
Камусьці – выспяткі, камусь – бальзам...
Прыкрый на твары свой румянец свежы,
Хай успамін душу табе не рве;
Дай нож каханаму, і ён цябе зарэжа:
Кахаеш ты – ён з гэтага жыве.

Хто пра багатых жонак знае нешта,
Хто мае падыход да багачоў –
Усе яны жывуць някепска, зрэшты.
Бо ўсё залежыць тут... ад ведаў зноў!
Хто знае штось пра гарадскія ўлады,
Той клопату не мае ў галаве:
Лаяльны ён, і гэтаму ўсе рады.
Ён знае штось і з гэтага жыве.

Хтось ведае кагосьці там з масонаў,
Абшарніка, які ў даўгах уграз,
Ці багацяў ведае бяздомных –
Вось тут ужо ён – дойдзі, першы клас!
Памерці мусіць той, хто нехлямяжа
У цемры чыкільгае, адстае...
Лепш не з'яўляўся б ён на свет. Аднак жа
Хто знае штось, той з гэтага жыве.

Адзін – «пад антыку» мастак выбітны
І ўмее «чарвяточыну» рабіць,
Другі – у рыбалоўстве дужа спрытны
І можа рыбу ў нерат прыманіць.
А трэці знае, як бядняк у полі
За хлеб і аплявухі кішкі рве...
Нязнайка – йдзе да іншых у няволю,
А хто што знае – з гэтага жыве.

ЗМЕСТ

ВЕРШЫ РОЗНЫХ ГАДОЎ

Легенда пра мёртвага салдата	5
Да горкай слодычы	10
Пра людзей Картэса	11
Пра дружалюбнасць свету.....	14
Згадкі пра Марыю А.....	16
Пра беднага Б. Б.....	18
Да М.....	21
Адкрыццё, што я зрабіў у маладой жанчыне	23
Санет («Што ведаў я з былых яшчэ часоў...»)	24
Пра пятае кола	25
Пра падатлівасць прыроды.....	27
Чатыры прапановы, зробленыя чалавеку з розных бакоў у розныя часы.....	28
Балада пра ўхваленне свету.....	30
Песня паэтаў-лірыкаў.....	38
Вясна.....	43
Нямеччына.....	44
Пра баладу Шылера «Запарука»	46
Ноч на дварэ.....	47

З КНІГІ «СВЭНДБАРГСКІЯ ВЕРШЫ» (1939)

На муры было напісана... ..	48
Вайна, што будзе, – не першая... ..	49
Канструктары гарбеюць... ..	50

З навуковых бібліятэк.....	51
Генерал, твой танк – машына магутная... ..	52
Калі бубнач пачне сваю вайну... ..	53
Балада пра Марыю Зандэрс, «жыдоўскую шлюндру».....	54
Чытаць уранку і ўвечары.....	56
Легенда пра ўзнікненне кнігі «Дао Дэ Дзін» па дарозе Лао Дзы ў выгнанне.....	57
На смерць змагара за мір	61
Суцяшэнне канцлера	62
Прыстанішча.....	63
Да нашчадкаў	64

З ВЕРШАЎ 1938–1953 ГГ.

З цыкла «1940» (Мой сын малы ў мяне пытаецца...)	67
Кепскі час на лірыку	68
Санет у эміграцыі.....	69
Слабасці.....	70
Кітайскі леў, выштукаваны з каранёў чайнага дрэва	71
Ведамства літаратуры	72

З «БУКАЎСКИХ ЭЛЕГИЙ» (1953)

Замена кола.....	73
Кветнік.....	74
Рашэнне	75
Дым.....	76

Жалеза	77
Яліны	78

З АПОШНІХ ВЕРШАЎ

Пытанне	79
Уцехі	80
*** (Прышлі мне лісток...)	81
*** (Я таксама думаў, што будзе даволі...)	82

ПЕСНІ-ЗОНГІ І ВЕРШЫ

З ДРАМАТЫЧНЫХ ТВОРАЎ

З «Трохграшовай оперы» (1928)

Балада, у якой Макхіт усіх перапрашае	83
---	----

З п'есы «Круглагаловыя і вострагаловыя» (1936)

Балада пра кіданне гузікаў.....	85
---------------------------------	----

З п'есы «Матухна Кураж і яе дзеці» (1939)

Песня матухны Кураж	88
---------------------------	----

З п'есы «Добры чалавек з Сезуана» (1940)

*** (Хачу пайсці з тым, каго кахаю...)	91
--	----

З п'есы «Каўказскі крэйдавы круг» (1944/45)

*** (О, слепата вялікіх!..)	92
-----------------------------------	----

З п'есы «Турандот,

або Кангрэс ачышчальнікаў» (1954)

Балада пра веды.....	93
----------------------	----

Брэхт, Б.

Б87 Выбраныя вершы / Бертальт Брэхт ; пер. з нямецкай Лявона Баршчэўскага. — Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2023. — 100 с. (Паэты планеты).

ISBN 978-985-23-0211-1.

Бертальт Брэхт (1898–1956) – нямецкі паэт, заснавальнік «эпічнай драмы» і прэзак, у савецкі час паказваўся аднабакова, з камуністычным прапагандысцкім ухілам. У гэтым зборніку чытач, аднак, убачыць Брэхта як паэта не толькі палітычнага і сатырычнага, але таксама як паэта-філосафа.

Адрасуецца шырокаму колу чытачоў.

ББК 84(4Гем)-5

УДК 821.112.2-1

Серыя «Паэты планеты»

Літаратурна-мастацкае выданне

Бертальт Брэхт

ВЫБРАННЫЯ ВЕРШЫ

Дызайн *Марціна Русеўскага*

Адказны за выпуск *Зміцер Колас*

Падпісана ў друк 07.01.2023. Фармат 60×90^{1/32}.

Папера афсетная. Друк лічбавы.

Ул.-выд. арк. 2,45. Ум. друк. арк. 3,13.

Наклад 99 асобнікаў. Замова № х.

Выдавец і паліграфічнае выкананне
індывідуальны прадпрымальнік *Зміцер Колас*.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюдніка
друкаваных выданняў № 1/291 ад 17.04.2014.

Пр. Незалежнасці, 105-14, 220114, Мінск.